

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 12ης Μαρτίου 2014*

«Άρθρα 20 ΣΛΕΕ, 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και 45 ΣΛΕΕ — Οδηγία 2004/38/ΕΚ — Δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών — Δικαιούχοι — Δικαίωμα διαμονής υπηκόου τρίτου κράτους, μέλους της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, στο κράτος μέλος του οποίου την ιθαγένεια έχει ο πολίτης αυτός — Πολίτης της Ένωσης κάτοικος και υπήκοος του ίδιου κράτους μέλους — Επαγγελματικές δραστηριότητες — Τακτική μετακίνηση προς άλλο κράτος μέλος»

Στην υπόθεση C-457/12,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, υποβληθείσα από το Raad van State (Κάτω Χώρες) με απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2012, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 10 Οκτωβρίου 2012, στο πλαίσιο των δικών

S.

κατά

Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel,

και

Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel

κατά

G.,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Β. Σκουρή, Πρόεδρο, Κ. Lenaerts (εισηγητή), αντιπρόεδρο, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, L. Bay Larsen, A. Borg Barthet και C.G. Fernlund, προέδρους τμήματος, Γ. Αρέστη, J. Malenovský, E. Levits, A. Ó Caoimh, D. Šváby, M. Berger, A. Prechal και E. Jarašiūnas, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: E. Sharpston

γραμματέας: M. Ferreira, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 25ης Ιουνίου 2013,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η S., εκπροσωπούμενη από τον G. G. A. J. Adang,
- η G., εκπροσωπούμενη από τον E. T. P. Scheers, advocaat,
- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις C. S. Schillemans και C. Wissels,
- η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον T. Materne και την C. Pochet,
- η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους M. Smolek και J. Vlácil,
- η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τη V. Pasternak Jørgensen και τον C. Thorning,
- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους T. Henze και N. Graf Vitzthum και την A. Wiedmann,
- η Εσθονική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις M. Linntam και N. Grünberg,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την K. Pawłowska,
- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον L. Christie, επικουρούμενο από τον G. Facenna, barrister,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την C. Tufvesson και τον G. Wils,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 12ης Δεκεμβρίου 2013,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 20 ΣΛΕΕ, 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και 45 ΣΛΕΕ καθώς και των διατάξεων της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ L 158, σ. 77, και διορθωτικά ΕΕ L 229, σ. 35, και ΕΕ 2005, L 197, σ. 34).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο δύο ένδικων διαφορών μεταξύ, αφενός, του Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel (Υπουργού Μεταναστεύσεως, Ενσωματώσεως και Ασύλου, στο εξής: Minister) και, αφετέρου, της S. και της G., υπηκόων τρίτων κρατών και μελών της οικογένειας πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχοντος την ολλανδική ιθαγένεια, σχετικά με άρνηση του Minister να χορηγήσει σε αυτές πιστοποιητικό νόμιμης διαμονής τους στις Κάτω Χώρες ως μέλους της οικογένειας πολίτη της Ένωσης.

Το νομικό πλαίσιο

Η οδηγία 2004/38

- 3 Το άρθρο 2 της οδηγίας, το οποίο επιγράφεται «Ορισμοί», ορίζει:
- «Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:
- 1) “πολίτης της Ένωσης”: κάθε πρόσωπο το οποίο έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους·
  - 2) “μέλος της οικογένειας”:
    - α) ο (η) σύζυγος·
    - [...]
    - δ) οι συντηρούμενοι απευθείας ανιόντες καθώς και εκείνοι του (της) συζύγου [...]
  - 3) “κράτος μέλος υποδοχής”: το κράτος μέλος στο οποίο μεταβαίνει ο πολίτης της Ένωσης προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής.»
- 4 Το άρθρο 3 της οδηγίας 2004/38, το οποίο επιγράφεται «Δικαιούχοι», ορίζει στην παράγραφο του 1:
- «1. Η παρούσα οδηγία ισχύει για όλους τους πολίτες της Ένωσης οι οποίοι μεταβαίνουν ή διαμένουν σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του οποίου είναι υπήκοοι καθώς και τα μέλη των οικογενειών τους κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 2, σημείο 2, που τους συνοδεύουν ή πηγαίνουν να τους συναντήσουν.»
- 5 Το άρθρο 6 της εν λόγω οδηγίας ορίζει:
- «1. Οι πολίτες της Ένωσης έχουν δικαίωμα διαμονής στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους για χρονικό διάστημα έως τρεις μήνες [...]
2. Οι διατάξεις της παραγράφου 1 εφαρμόζονται και στα μέλη της οικογένειας που είναι κάτοχοι ισχύοντος διαβατηρίου, δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους και συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν τον πολίτη της Ένωσης.»
- 6 Το άρθρο 7, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2004/38 ορίζει:
- «1. Όλοι οι πολίτες της Ένωσης έχουν δικαίωμα διαμονής στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, εφόσον:
- α) είναι μισθωτοί ή μη μισθωτοί στο κράτος μέλος υποδοχής, ή
  - β) διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη των οικογενειών τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν κατά τη διάρκεια της περιόδου παραμονής τους το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, καθώς και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθένειας στο κράτος μέλος υποδοχής, ή

γ)

- έχουν εγγραφεί σε ιδιωτικό ή δημόσιο ίδρυμα, εγκεκριμένο ή χρηματοδοτούμενο από το κράτος μέλος υποδοχής βάσει της νομοθεσίας ή της διοικητικής πρακτικής του, για να παρακολουθήσουν κατά κύριο λόγο σπουδές, συμπεριλαμβανομένων μαθημάτων επαγγελματικής κατάρτισης, και
- διαθέτουν πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθένειας στο κράτος μέλος υποδοχής και βεβαιώνουν την αρμόδια εθνική αρχή, με δήλωση ή με ισοδύναμο μέσο της επιλογής τους, ότι διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη της οικογένειάς τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής κατά τη διάρκεια της παραμονής τους, ή

δ) είναι μέλη της οικογένειας τα οποία συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν πολίτη της Ένωσης που πληροί τους όρους που αναφέρονται στα στοιχεία α', β' ή γ'.

2. Το δικαίωμα διαμονής που προβλέπεται στην παράγραφο 1 εκτείνεται στα μέλη της οικογένειας τα οποία δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, όταν συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν, στο κράτος μέλος υποδοχής, τον πολίτη της Ένωσης και εφόσον ο εν λόγω πολίτης πληροί τους όρους που αναφέρονται στην παράγραφο 1, στοιχεία α', β' ή γ'.»

7 Κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, «[τ]ο δικαίωμα διαμονής των μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης τα οποία δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους πιστοποιείται με τη χορήγηση εγγράφου το οποίο καλείται “Δελτίο διαμονής μέλους της οικογένειας ενός πολίτη της Ένωσης”, το αργότερο εντός εξαμήνου από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης».

8 Κατά το άρθρο 16, παράγραφοι 1 και 2, της εν λόγω οδηγίας:

«1. Οι πολίτες της Ένωσης οι οποίοι έχουν διαμείνει νομίμως για συνεχές χρονικό διάστημα πέντε ετών στο κράτος μέλος υποδοχής έχουν δικαίωμα μόνιμης διαμονής στην επικράτειά του. [...]

2. Η παράγραφος 1 εφαρμόζεται και στα μέλη της οικογένειας που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους και τα οποία έχουν διαμείνει νομίμως με τον πολίτη της Ένωσης στο κράτος μέλος υποδοχής για συνεχές χρονικό διάστημα πέντε ετών.»

Το ολλανδικό δίκαιο

9 Ο νόμος περί αλλοδαπών (*Vreemdelingenwet*), της 23ης Νοεμβρίου 2000 (*Stb.* 2000, αριθ. 495), και το διάταγμα του 2000 περί αλλοδαπών (*Vreemdelingenbesluit 2000*, *Stb.* 2000, αριθ. 497) μετέφεραν στο ολλανδικό εσωτερικό δίκαιο τις διατάξεις της οδηγίας 2004/38.

10 Το άρθρο 1 του νόμου περί αλλοδαπών ορίζει:

«Κατά τον παρόντα νόμο και τις διατάξεις που θεσπίζονται βάσει του νόμου αυτού, νοούνται ως:

[...]

e. κοινοτικοί υπήκοοι:

- 1° οι υπήκοοι των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι οποίοι, βάσει της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, επιτρέπεται να εισέρχονται και να διαμένουν στο έδαφος κράτους μέλους·

2° τα μέλη της οικογένειας των διαλαμβανομένων στο σημείο 1° προσώπων τα οποία έχουν την ιθαγένεια τρίτης χώρας και τα οποία, βάσει αποφάσεως εκδοθείσας κατ' εφαρμογήν της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, επιτρέπεται να εισέρχονται και να διαμένουν στο έδαφος κράτους μέλους·

[...]».

11 Το άρθρο 8 του νόμου αυτού ορίζει:

«Ο αλλοδαπός έχει δικαίωμα νόμιμης διαμονής στις Κάτω Χώρες μόνον:

[...]

e. ως κοινοτικός υπήκοος, εφόσον διαμένει στις Κάτω Χώρες βάσει ρυθμίσεως θεσπισθείσας δυνάμει της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ή της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο·[...]».

12 Σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 1, του εν λόγω νόμου, ο Minister χορηγεί στον αλλοδαπό ο οποίος βάσει του δικαίου της Ένωσης έχει νόμιμη διαμονή στο ολλανδικό έδαφος, έγγραφο από το οποίο προκύπτει το νόμιμο της διαμονής του (στο εξής: έγγραφο διαμονής).

Οι διαφορές της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

Η κατάσταση της S.

13 Η S. έχει την ουκρανική ιθαγένεια. Θεωρεί ότι δύναται να τύχει, βάσει του δικαίου της Ένωσης, δικαιώματος διαμονής με τον γαμπρό της, ο οποίος (στο εξής: πρόσωπο αναφοράς S) έχει την ολλανδική ιθαγένεια. Η S. διατείνεται, στο πλαίσιο της κύριας δίκης, ότι ασχολείται με τον εγγονό της, γιο του προσώπου αναφοράς S.

14 Το τελευταίο πρόσωπο είναι κάτοικος Κάτω Χωρών, ασκεί, από 1ης Ιουνίου 2002, μισθωτή εργασία για εργοδότη εγκατεστημένο σε αυτό το κράτος μέλος και αφιερώνει το 30 % του εβδομαδιαίου χρόνου του για την προετοιμασία και διενέργεια επαγγελματικών ταξιδιών στο Βέλγιο. Έτσι, το πρόσωπο αναφοράς S μεταβαίνει στο Βέλγιο τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα.

15 Με απόφαση της 26ης Αυγούστου 2009, ο Staatssecretaris van Justitie (Υφυπουργός Δικαιοσύνης) απέρριψε αίτηση της S. να της χορηγηθεί έγγραφο διαμονής.

16 Με απόφαση της 16ης Νοεμβρίου 2009, ο Minister κήρυξε αβάσιμη τη διοικητική ένσταση της S. κατά της ανωτέρω αποφάσεως.

17 Με απόφαση της 25ης Ιουνίου 2010, το Rechtbank 's-Gravenhage κήρυξε αβάσιμη την προσφυγή που η S. είχε ασκήσει κατά της αποφάσεως της 16ης Νοεμβρίου 2009.

18 Η S. κατέθεσε ενώπιον του Raad van State αίτηση αναιρέσεως της αποφάσεως του Rechtbank 's-Gravenhage.

Η κατάσταση της G.

- 19 Η G., η οποία έχει την περουβιανή ιθαγένεια, ήλθε στις 6 Μαρτίου 2009 σε κοινωνία γάμου με Ολλανδό υπήκοο (στο εξής: πρόσωπο αναφοράς G). Η G. διατείνεται, στο πλαίσιο της κύριας δίκης, ότι με το πρόσωπο αναφοράς G έχει μία θυγατέρα και ότι, επιπλέον, είναι μητέρα ενός γιού τον οποίο φροντίζει η οικογένεια που η G. δημιούργησε με το πρόσωπο αναφοράς G.
- 20 Το πρόσωπο αναφοράς G είναι κάτοικος Κάτω Χωρών και από το 2003 ασκεί μισθωτή εργασία για επιχείρηση εγκατεστημένη στο Βέλγιο. Στο πλαίσιο της εργασίας αυτής, σε καθημερινή βάση πηγαиноέρχεται μεταξύ Κάτω Χωρών και Βελγίου.
- 21 Με απόφαση της 1ης Δεκεμβρίου 2009, ο Staatssecretaris van Justitie απέρριψε αίτηση της G. να της χορηγηθεί έγγραφο διαμονής. Με απόφαση της 12ης Ιουλίου 2010, ο Minister κήρυξε αβάσιμη τη διοικητική ένσταση που η G. έχει υποβάλει κατά της ανωτέρω αποφάσεως.
- 22 Με απόφαση της 28ης Ιουνίου 2011, το Rechtbank 's-Gravenhage κήρυξε βάσιμη την προσφυγή που η G. έχει ασκήσει κατά της αποφάσεως της 12ης Ιουλίου 2010, ακύρωσε την απόφαση αυτή και διέταξε τον Minister να εκδώσει νέα απόφαση λαμβάνοντας υπόψη το σκεπτικό της εν λόγω αποφάσεως του Rechtbank 's-Gravenhage.
- 23 Ο Minister κατέθεσε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου αίτηση αναίρεσεως της ανωτέρω αποφάσεως του Rechtbank 's-Gravenhage.

Τα προδικαστικά ερωτήματα

- 24 Δεδομένου ότι η S. και η G. είναι μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης υπό την έννοια του άρθρου 2, σημείο 2, της οδηγίας 2004/38, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται κατ' αρχάς αν η οδηγία αυτή παρέχει σε αυτές δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος την ιθαγένεια του οποίου έχει ο πολίτης αυτός.
- 25 Κατά το αιτούν δικαστήριο, με την έκφραση «μεταβαίνουν», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38, νοείται κάποιος ο οποίος μεταβαίνει, χωρίς να εγκατασταθεί εκεί, σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο την ιθαγένεια του οποίου έχει, και επιστρέφει από αυτό. Είναι επίσης δυνατό να θεωρηθεί ότι με την έκφραση «να τους συναντήσουν», υπό την έννοια του ίδιου άρθρου 3, παράγραφος 1, νοείται η συνάντηση με τον πολίτη της Ένωσης στο κράτος μέλος του οποίου αυτός έχει την ιθαγένεια.
- 26 Παρά ταύτα, το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει ότι άλλες διατάξεις της οδηγίας 2004/38, και ιδίως τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφοι 1, στοιχείο α', και 2, φαίνεται να αποκλείουν μια τέτοια ερμηνεία, δεδομένου ότι ρητώς αναφέρουν «ένα άλλο κράτος μέλος» και «το κράτος μέλος υποδοχής» ως το κράτος μέλος σχετικά με το οποίο δύναται να ζητηθεί δικαίωμα διαμονής. Η απόφαση της 5ης Μαΐου 2011, C-434/09, McCarthy (Συλλογή 2011, σ. I-3375), επιβεβαιώνει ότι τα εν λόγω άρθρα 6 και 7 διέπουν τη νομική κατάσταση πολίτη της Ένωσης σε κράτος μέλος του οποίου δεν έχει την ιθαγένεια.
- 27 Στη συνέχεια, το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει ότι από τις αποφάσεις της 7ης Ιουλίου 1992, C-370/90, Singh (Συλλογή 1992, σ. I-4265), και της 11ης Δεκεμβρίου 2007, C-291/05, Eind (Συλλογή 2007, σ. I-10719), προκύπτει ότι ο σύζυγος υπηκόου κράτους μέλους έχοντας ασκήσει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας πρέπει, όταν ο τελευταίος επιστρέφει στο κράτος καταγωγής του, να έχει τουλάχιστον τα ίδια δικαιώματα εισόδου και διαμονής με εκείνα που θα του αναγνώριζε το δίκαιο της Ένωσης αν ο συγκεκριμένος πολίτης της Ένωσης επέλεγε να εισέλθει και να διαμείνει σε άλλο κράτος μέλος. Πάντως, το δικαστήριο αυτό διατυπώνει αμφιβολίες ως προς το αν η νομολογία αυτή έχει εφαρμογή σε καταστάσεις όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη. Υπογραμμίζει συναφώς ότι,

προηγουμένως, οι συγκεκριμένοι υπήκοοι τρίτων κρατών δεν διέμεναν, βάσει του δικαίου της Ένωσης, με τα αντίστοιχα πρόσωπα αναφοράς σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του οποίου την ιθαγένεια έχουν τα πρόσωπα αυτά.

- 28 Το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει επίσης στην απόφαση της 11ης Ιουλίου 2002, C-60/00, Carpenter (Συλλογή 2002, σ. I-6279), στην οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 56 ΣΛΕΕ, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του θεμελιώδους δικαιώματος σεβασμού της οικογενειακής ζωής, αντιτίθεται στην από το κράτος μέλος καταγωγής παρόχου υπηρεσιών, εγκατεστημένου στο ίδιο κράτος και παρέχοντος υπηρεσίες σε αποδέκτες εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη, άρνηση δικαιώματος διαμονής εντός της ημεδαπής στον σύζυγο αυτού του παρόχου υπηρεσιών, υπήκοο τρίτου κράτους. Πάντως, υπογραμμίζει ότι, σε αντίθεση με την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προαναφερθείσα απόφαση Carpenter, στις διαφορές της κύριας δίκης δεν πρόκειται για πολίτες της Ένωσης που παρέχουν διασυνοριακές υπηρεσίες από το κράτος μέλος του οποίου έχουν την ιθαγένεια, αλλά για μισθωτούς που μεταβαίνουν σε άλλο κράτος μέλος στο πλαίσιο των επαγγελματικών τους δραστηριοτήτων.
- 29 Τέλος, το αιτούν δικαστήριο, παραπέμποντας στις αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2011, C-34/09, Ruiz Zambrano (Συλλογή 2011, σ. I-1177), και της 15ης Νοεμβρίου 2011, C-256/11, Dereci κ.λπ. (Συλλογή 2011, σ. I-11315), διερωτάται αν, βάσει των άρθρων 20 ΣΛΕΕ και 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, δύναται να παρασχεθεί δικαίωμα διαμονής σε υπηκόους τρίτων κρατών, όπως οι εμπλεκόμενοι στις διαφορές της κύριας δίκης.
- 30 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Raad van State αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να θέσει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Δύναται το έχον την ιθαγένεια τρίτης χώρας μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, ο οποίος κατοικεί στο κράτος μέλος της ιθαγένειάς του αλλά παρέχει εργασία εντός άλλου κράτους μέλους σε εγκατεστημένο στο δεύτερο αυτό κράτος μέλος εργοδότη, σε περιστάσεις όπως αυτές της υπό κρίση υποθέσεως [σχετικά με την S.] να αντλήσει από το δίκαιο της Ένωσης δικαίωμα διαμονής;
- 2) Δύναται το έχον την ιθαγένεια τρίτης χώρας μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, ο οποίος κατοικεί στο κράτος μέλος της ιθαγένειάς του αλλά στο πλαίσιο της απασχολήσεώς του από εγκατεστημένο στο ίδιο κράτος μέλος εργοδότη μετακινείται προς και από άλλο κράτος μέλος, σε περιστάσεις όπως αυτές της υπό κρίση υποθέσεως [σχετικά με την G.] να αντλήσει από το δίκαιο της Ένωσης δικαίωμα διαμονής;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

- 31 Τα ερωτήματα που τίθενται με την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν αναφέρουν καμία συγκεκριμένη διάταξη της οποίας η ερμηνεία είναι αναγκαία για να μπορέσει το αιτούν δικαστήριο να εκδώσει την απόφασή του στις διαφορές της κύριας δίκης. Τα εν λόγω ερωτήματα αναφέρονται μόνο, με γενικόλογο τρόπο, στο δίκαιο της Ένωσης.
- 32 Παρά ταύτα, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που περιέχονται στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, όπως προαναφέρθηκαν στις σκέψεις 24 έως 29 της παρούσας αποφάσεως, τα ερωτήματα πρέπει να νοηθούν υπό την έννοια ότι με αυτά, στην ουσία, ζητείται να διευκρινιστεί αν οι διατάξεις της οδηγίας 2004/38 καθώς και τα άρθρα 20 ΣΛΕΕ, 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και 45 ΣΛΕΕ αντιτίθενται στην από κράτος μέλος άρνηση δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης υπό την έννοια του άρθρου 2, σημείο 2, της οδηγίας 2004/38,

όταν ο εν λόγω πολίτης έχει την ιθαγένεια του εν λόγω κράτους μέλους και κατοικεί στο ίδιο κράτος, αλλά μεταβαίνει τακτικά σε άλλο κράτος μέλος στο πλαίσιο των επαγγελματικών του δραστηριοτήτων.

Επί της ερμηνείας της οδηγίας 2004/38

- 33 Κατά πάγια νομολογία, τα δικαιώματα που παρέχουν στους υπηκόους τρίτων χωρών οι διατάξεις της οδηγίας 2004/38 δεν είναι αυτοτελή δικαιώματα των εν λόγω υπηκόων, αλλά παράγωγα δικαιώματα, αποκτηθέντα υπό την ιδιότητα των υπηκόων αυτών ως μελών της οικογένειας, όπως αυτά ορίζονται στο άρθρο 2, σημείο 2, της εν λόγω οδηγίας, πολίτη της Ένωσης (βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις McCarthy, σκέψη 42, και Dereci κ.λπ., σκέψη 55, και απόφαση της 8ης Μαΐου 2013, C-87/12, Ymeraga και Ymeraga-Tafarshiku, σκέψη 31).
- 34 Παρά ταύτα, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 37 έως 43 της σημερινής αποφάσεως στην υπόθεση C-456/12, O. και B., οι διατάξεις της οδηγίας 2004/38 παρέχουν αυτοτελές δικαίωμα διαμονής υπέρ του πολίτη της Ένωσης και παράγωγο δικαίωμα διαμονής υπέρ των μελών της οικογένειάς του μόνον όταν ο εν λόγω πολίτης ασκεί το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας εγκαθιστάμενος σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του οποίου έχει την ιθαγένεια. Έτσι, οι διατάξεις της οδηγίας αυτής δεν καθιστούν δυνατό να θεμελιωθεί παράγωγο δικαίωμα διαμονής υπέρ των υπηκόων τρίτων κρατών, μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, στο κράτος μέλος του οποίου την ιθαγένεια έχει ο πολίτης αυτός.
- 35 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι οι διατάξεις της οδηγίας 2004/38 δεν αντιτίθενται στην άρνηση κράτους μέλους να αναγνωρίσει, υπό συνθήκες όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, παράγωγο δικαίωμα διαμονής υπέρ υπηκόου τρίτου κράτους, μέλους της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, ο οποίος είναι κάτοικος του κράτους μέλους του οποίου έχει την ιθαγένεια.

Επί της ερμηνείας του άρθρου 45 ΣΛΕΕ

- 36 Το αιτούν δικαστήριο ζητεί, στη συνέχεια, να διευκρινιστεί αν ο υπήκοος τρίτου κράτους, σε κάθε μία από τις διαφορές της κύριας δίκης, δύναται να επικαλεστεί δικαίωμα διαμονής στηριζόμενο στο άρθρο 45 ΣΛΕΕ. Το δικαστήριο αυτό παραπέμπει συναφώς στην προαναφερθείσα απόφαση Carpenter.
- 37 Εν προκειμένω, πρέπει να υπομνησθεί ότι, στη σκέψη 46 της προαναφερθείσας αποφάσεως Carpenter, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 56 ΣΛΕΕ, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του θεμελιώδους δικαιώματος σεβασμού της οικογενειακής ζωής, σε μια κατάσταση, όπως αυτή στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση εκείνη, αντιτίθεται στην από το κράτος μέλος καταγωγής του παρόχου υπηρεσιών, εγκατεστημένου σε αυτό και παρέχοντος υπηρεσίες σε αποδέκτες εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη, άρνηση δικαιώματος διαμονής εντός της ημεδαπής στον σύζυγο αυτού του παρόχου υπηρεσιών, υπήκοο τρίτης χώρας.
- 38 Όσον αφορά τις επίμαχες στην κύρια δίκη καταστάσεις, επισημαίνεται ότι ο πολίτης της Ένωσης, στη διαφορά σχετικά με την G., εργάζεται για εταιρία εγκατεστημένη σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο της κατοικίας του. Ο πολίτης της Ένωσης, στη διαφορά σχετικά με την S., μεταβαίνει τακτικά σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο της κατοικίας του στο πλαίσιο των επαγγελματικών του δραστηριοτήτων παρά το ότι η εταιρία που τον έχει προσλάβει είναι εγκατεστημένη στο κράτος μέλος κατοικίας του.
- 39 Πολίτες της Ένωσης, ευρισκόμενοι στις καταστάσεις των προσώπων αναφοράς S. και G., εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 45 ΣΛΕΕ. Πράγματι, κάθε πολίτης της Ένωσης ο οποίος, στο πλαίσιο συμβάσεως εργασίας, ασκεί επαγγελματικές δραστηριότητες σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο της κατοικίας του εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής (βλ., στο ίδιο πνεύμα,

αποφάσεις της 21ης Φεβρουαρίου 2006, C-152/03, Ritter-Coulais, Συλλογή 2006, σ. I-1711, σκέψη 31· της 18ης Ιουλίου 2007, C-212/05, Hartmann, Συλλογή 2007, σ. I-6303, σκέψη 17, και της 16ης Απριλίου 2013, C-202/11, Las, σκέψη 17).

- 40 Ασφαλώς, η ερμηνεία του άρθρου 56 ΣΛΕΕ στην οποία το Δικαστήριο προέβη στην προαναφερθείσα απόφαση Carpenter δύναται να μεταφερθεί στο άρθρο 45 ΣΛΕΕ. Πράγματι, η πρακτική αποτελεσματικότητα του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων δύναται να απαιτήσει την παροχή παραγώγου δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτου κράτους, μέλος της οικογένειας του εργαζομένου, πολίτη της Ένωσης, στο κράτος μέλος του οποίου την ιθαγένεια έχει ο τελευταίος.
- 41 Παρά ταύτα, ο σκοπός και ο λόγος δικαιολογήσεως ενός τέτοιου παραγώγου δικαιώματος διαμονής στηρίζονται στη διαπίστωση ότι η άρνηση αναγνωρίσεως του δύναται να θίξει την άσκηση των θεμελιωδών ελευθεριών που εγγυάται η Συνθήκη ΛΕΕ (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2012, C-40/11, Iida, σκέψη 68· προαναφερθείσα απόφαση Ymeraga και Ymeraga-Tafarshiku, σκέψη 35, και απόφαση της 10ης Οκτωβρίου 2013, C-86/12, Alokra κ.λπ., σκέψη 22).
- 42 Έτσι, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει αν, σε κάθε μία από τις επίμαχες στην κύρια δίκη καταστάσεις, η παροχή παραγώγου δικαιώματος διαμονής στον συγκεκριμένο υπήκοο τρίτου κράτους, μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, είναι αναγκαία για να διασφαλιστεί στον τελευταίο η αποτελεσματική άσκηση της θεμελιώδους ελευθερίας την οποία εγγυάται το άρθρο 45 ΣΛΕΕ.
- 43 Εν προκειμένω, η περίπτωση την οποία ανέφερε το αιτούν δικαστήριο ότι ο συγκεκριμένος υπήκοος τρίτου κράτους ασχολείται με το τέκνο του πολίτη της Ένωσης δύναται να αποτελέσει, όπως προκύπτει από την προαναφερθείσα απόφαση Carpenter, κρίσιμο στοιχείο το οποίο πρέπει να ληφθεί υπόψη από το αιτούν δικαστήριο για να εξετάσει αν η άρνηση παροχής δικαιώματος διαμονής υπέρ του εν λόγω υπηκόου του τρίτου κράτους δύναται να έχει αποτρεπτικό χαρακτήρα όσον αφορά την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων που ο συγκεκριμένος πολίτης της Ένωσης αντλεί από το άρθρο 45 ΣΛΕΕ. Πάντως, επισημαίνεται ότι μολοντί, στην προαναφερθείσα απόφαση Carpenter, κρίθηκε καθοριστικό το ότι το συγκεκριμένο τέκνο φροντιζόταν από τον υπήκοο τρίτης χώρας, μέλος της οικογένειας του πολίτη της Ένωσης, παρά ταύτα η φροντίδα του τέκνου αυτού παρεχόταν, στην υπόθεση εκείνη, από τον σύζυγο του πολίτη της Ένωσης. Κατά συνέπεια, απλώς και μόνον το γεγονός ότι ενδεχομένως είναι επιθυμητό η φροντίδα αυτή να παρέχεται από τον υπήκοο τρίτου κράτους, κατ' ευθεία γραμμή ανιόντα του συζύγου του πολίτη της Ένωσης, δεν είναι αυτό και μόνο αρκετό για τη διαπίστωση ενός τέτοιου αποτρεπτικού χαρακτήρα.
- 44 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι το άρθρο 45 ΣΛΕΕ παρέχει σε μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, υπήκοο τρίτου κράτους, παράγωγο δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος του οποίου την ιθαγένεια έχει ο πολίτης αυτός, όταν ο εν λόγω πολίτης είναι κάτοικος του τελευταίου κράτους, αλλά μεταβαίνει τακτικά σε άλλο κράτος μέλος ως εργαζόμενος υπό την έννοια της εν λόγω διατάξεως, εφόσον η άρνηση παροχής τέτοιου δικαιώματος διαμονής έχει αποτρεπτικές συνέπειες όσον αφορά την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων που ο συγκεκριμένος εργαζόμενος αντλεί από το άρθρο 45 ΣΛΕΕ, πράγμα που στο εθνικό δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει.
- 45 Υπό τις συνθήκες αυτές, παρέλκει η ερμηνεία των άρθρων 20 ΣΛΕΕ και 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Πράγματι, ειδική έκφραση των τελευταίων διατάξεων, οι οποίες διατυπώνουν γενικά το δικαίωμα κάθε πολίτη της Ένωσης να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, αποτελεί το άρθρο 45 ΣΛΕΕ όσον αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων (βλ. απόφαση της 4ης Ιουλίου 2013, C-233/12, Gardella, σκέψη 38 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

- 46 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω κρίσεων, στα ερωτήματα που τέθηκαν πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι:
- οι διατάξεις της οδηγίας 2004/38 δεν αντιτίθενται στην από κράτος μέλος άρνηση δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτου κράτους, μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, όταν ο εν λόγω πολίτης έχει την ιθαγένεια του εν λόγω κράτους μέλους και είναι κάτοικος του ίδιου κράτους, αλλά μεταβαίνει τακτικά σε άλλο κράτος μέλος στο πλαίσιο των επαγγελματικών του δραστηριοτήτων·
  - το άρθρο 45 ΣΛΕΕ παρέχει σε μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, υπήκοο τρίτου κράτους, παράγωγο δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος του οποίου την ιθαγένεια έχει ο πολίτης αυτός, όταν ο εν λόγω πολίτης είναι κάτοικος του τελευταίου κράτους, αλλά μεταβαίνει τακτικά σε άλλο κράτος μέλος ως εργαζόμενος υπό την έννοια της εν λόγω διατάξεως, εφόσον η άρνηση παροχής τέτοιου δικαιώματος διαμονής έχει αποτρεπτικές συνέπειες όσον αφορά την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων που ο συγκεκριμένος εργαζόμενος αντλεί από το άρθρο 45 ΣΛΕΕ, πράγμα που στο εθνικό δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 47 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπόμπιτος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

Οι διατάξεις της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ, δεν αντιτίθενται στην από κράτος μέλος άρνηση δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτου κράτους, μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, όταν ο εν λόγω πολίτης έχει την ιθαγένεια του εν λόγω κράτους μέλους και είναι κάτοικος του ίδιου κράτους, αλλά μεταβαίνει τακτικά σε άλλο κράτος μέλος στο πλαίσιο των επαγγελματικών του δραστηριοτήτων.

Το άρθρο 45 ΣΛΕΕ παρέχει σε μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, υπήκοο τρίτου κράτους, παράγωγο δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος του οποίου την ιθαγένεια έχει ο πολίτης αυτός, όταν ο εν λόγω πολίτης είναι κάτοικος του τελευταίου κράτους, αλλά μεταβαίνει τακτικά σε άλλο κράτος μέλος ως εργαζόμενος υπό την έννοια της εν λόγω διατάξεως, εφόσον η άρνηση παροχής τέτοιου δικαιώματος διαμονής έχει αποτρεπτικές συνέπειες όσον αφορά την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων που ο συγκεκριμένος εργαζόμενος αντλεί από το άρθρο 45 ΣΛΕΕ, πράγμα που στο εθνικό δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει.

(υπογραφές)